

УДК 94(477):069.51 «189/191»

Н.Л. Заїка

**«КРОЛЕВЕЦЬКІ» РУШНИКИ КІНЦЯ ХІХ –
ПОЧАТКУ ХХ СТ. В ЕКСПОЗИЦІЇ МУЗЕЮ
УКРАЇНСЬКОГО РУШНИКА НАЦІОНАЛЬНОГО
ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО
ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»**

У статті проаналізовано «Кролевецький» рушник в експозиції Музею українського рушника та подано каталог цих рушників.
Ключові слова: рушники, орнамент, композиція, каталог.

Рушники, вироблені на кролевецьких мануфактурах, у експозиції Музею українського рушника складають невелику частину фондового зібрання Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (надалі у тексті ДІЕЗ «Переяслав») – всього 47 одиниць. Але треба відмітити, що у збірці українських народних рушників кролевецьких налічується понад триста одиниць.

*«Кролевецькі» рушники в експозиції
Музею українського рушника НІЕЗ «Переяслав»*

До фондів НІЕЗ «Переяслав» із матеріалами етнографічної експедиції Переяслав-Хмельницького історичного музею, яка у 1963–1979 рр. працювала на території Чернігівщини, надійшло тільки два предмети (у 1973 р.) [1]. Це рушники із села Берестовець Борзнянського р-ну. Всі інші були знайдені під час пошукових експедицій у селах Черкащини та Полтавщини, а також в місті Переяславі-Хмельницькому та на Переяславщині.

Географія знахідок свідчить про їх масове поширення на території Полтавщини та Середньої Наддніпрянщини. Жителі цих регіонів купували кролевецькі рушники переважно на ярмарках та базарах, про що дізнаємось, наприклад, із розповіді респондента Марії Іванівни Дорошенко (1928 р. н.), мешканки села Помоклі Переяслав-Хмельницького району, Київської області: «Батько (Іван Григорович Дорошенко (1907 р. н.) з війни у 1945 році приніс «кролевець», як буду заміж іти. Купив у городі на ярмарку. Рушник давали молодим на весілля, тоді молоді віддавали. Сама заміж не шла, не було хлопців по війні» [2].

Окрім назви «кролевецькі», такі рушники називалися «куповані», «ярмаркові», «червоні», «возові», «орлові», «кролевець» – місц. Використовували їх здебільшого як святкові та обрядові.

Переважна більшість предметів, поданих у каталозі, ткана червоним по білому. Один із рушників має білі орнаменти на червоному тлі (Т-5553. КВ-11516) [3]. На 9 рушниках виткано напис: «г. Кролевець», на 3 предметах – прізвище «В.И. Бельченко» (2 шт.), «Ф. Аникієнко».

Серед орнаментів превалюють орнітоморфні та геометричні елементи. До найбільш уживаних можна віднести: «орли», «качечки», «клинці», «стовпчики», «ромби», «трикутники», «пірамідки». Фітоморфні деталі у візерунках («рожини», «листочки») геометризуються. Досить часто зустрічаються і скевоморфні елементи: «пилочки», «парканчик», «підсвічники», «млиники», «монастирки», «церкви» та інші. Всі назви, наведені у тексті, зафіксовані у фондово-обліковій документації НІЕЗ «Переяслав» як місцеві.

Композиція та орнаменти рушників, наведених у каталозі, традиційні для виробів кролевецьких мануфактур. Серед загалу рушників можна виділити дві групи: це рушники, композиція яких має виділений центр (основний узор – місц.) та горизонтальні смуги, обрамлені вгорі та внизу (нижня та верхня лиштва – місц.). Рушники цієї групи традиційно мають бокові вертикальні смуги, що обрамляють орнамент (бокова лиштва, бокова обводка – місц.) [3; 4].

Матеріали, подані у каталозі, вперше вводяться до наукового обігу.

КАТАЛОГ

1. *Пхім 2973*

Рушник тканий. «Кролевець». Затканий червоним. Чернігівщина. Кін. XIX ст. Розміри: 258 x 35.

2. *Пхім 3894. KB-2112*

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. Кін. XIX – поч. XX ст. Знайдено: с. Підварки Переяславщина у 1960 р. Композиція: горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту: «качечки»; «орли» з короною; «підсвічники»-«трикіри». Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, мануфактурне виробництво. Розміри: 306 x 41 см.

3. *Пхім 4065.*

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. кін. XIX ст. Знайдено: м. Переяслав-Хмельницький (Авраменко) у 1960 р. Композиція: горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, мануфактурне виробництво. Розміри: 306 x 41 см.

4. *Пхім 4068.*

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. м. Кролевець, Чернігівщина. Кін. XIX – поч. XX ст. Знайдено: с. Підварки Переяславщина у 1960 р. Композиція: горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту: з написом «г. Кролевець». Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, мануфактурне виробництво. Розміри: 306 x 41 см.

5. *Пхім 5082.*

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. 1914 р. Знайдено: м. Переяслав-Хмельницький у травні 1963 р. Композиція: горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту: «орел» з короною; «розе-ти» з восьмираменними зірками. Легенда: рушник куплений Марією Юхимівною Юпик в Переяславі у період Першої світової війни. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 295 x 49 см.

6. *T-881(2). KB-3045.*

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. м. Кролевець, Чернігівщина. Поч. XX ст. Передала: Анастасія Кирилівна Касьян. Знайдено: с. Андруші Переяславщина, 1969 р. Композиція горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту: «млинки», «кривульки», «качечки». Напис: «г. Кролевець». Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне (мануфактурне) виробництво. Розмір: 286 x 35 см.

7. *T-1556. KB-3195.*

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. Поч. XX ст. Знайдено: с. Сомкова Долина, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл. у 1970 р. Композиція горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту: «ступінчасті ромби», «різані ромби», «рожі» (3), «качечки». Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне (мануфактурне) ткання. Розмір: 270 x 38,2 см.

8. *T-1629. KB-3210.*

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. Поч. XX ст. Знайдено: с. Ковалин, Переяс-

лав-Хмельницький р-н, Київська обл. Передано громадою церкви у 1967 р. Композиція горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту: «двоголові орли» (2 шт.), «повні рожі», «качечки» (3 шт.), ромби. Знизу торочки. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне (мануфактурне) ткання. Розмір: 252 x 39,5 см.

9. *T-1710. KB-3235.*

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. Поч. XX ст. Знайдено: с. Велика Буринка, Чорнобаївський р-н, Черкаська обл. у 1971 р. Композиція: горизонтальна з виділенням центром. Орнамент: «орли» (2 шт.), «вітрячки» розділені «клинчиками» і «хрестами». Бокова лиштва – «дамочки». Знизу торочки (4 шт.). Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне (мануфактурне) ткання. Розмір: 274 x 37,6 см.

10. *T-2193. KB-3396.*

Рушник тканий. «Кролевецький». Кілковий. Затканий червоним. Чернігівщина. Поч. XX ст. Знайдено: с. Нові Циблі, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл. у Олени Микитівни Савенко. Композиція: горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту: «підсвічники»; «рожі»; стилізований «орел» з ромбами і буквою «ж» по боках; «ромби». Нижня лиштва – два «трикутники» з «переділкою». Знизу торочки (4 шт.). Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабрична робота. Розмір: 290 x 37,5 см.

11. *T-2374. KB-3457.*

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. 10-ті роки XX ст. Знайдено: м. Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл. у грудні 1973 р., передала О.І. Кувшинова. Композиція: горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту: два «орли» розділені «пилочкою»; три «рожі» розділені «стовпчиками»; різані «ромби». Знизу торочки (4 шт.). Легенда: куплений Палажкою Федорівною Чернечею на базарі в м. Борзні Чернігівщина. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабрична робота. Розмір: 268 x 38 см.

12. *T-2375. KB-3457.*

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. 10-ті роки XX ст. Знайдено: м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл. у грудні 1973 р., передала О.І. Кувшинова. Композиція: горизонтальна з виділенням центром. Орнамент: «качечки»; два «орли» обведені «дамочками»; дві «рожі», розділені між собою «пилочкою»; п'ять різаних «прямокутників». Знизу торочки (4 шт.). Легенда: куплений Палажкою Федорівною Чернечею на базарі в м. Борзні Чернігівщина. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабрична робота. Розмір: 292 x 40 см.

13. *T-2383. KB-3460.*

Рушник тканий. «Кролевецький». Кілковий. Затканий червоним. Чернігівщина. Поч. XX ст. Знайдено: у с. Берестовець, Борзнянський р-н, Чернігівська обл. у жовтні 1973 р. Композиція: горизонтальна з виділенням центром. Орнамент: спювані «трикутники», з'єднані з ступінчастими «ромбами»; стилізовані «орли» з короною, між якими вгорі «рожі» з ромбом; «рожі» обведені «да-

мочками». Бокова лиштва – «дамочки». Нижня лиштва – дві смуги, над ними 4 китиці. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабрична робота. Розмір: 143 x 40,5 см.

14. Т-2400. КВ-3463.

Рушник тканий. «Кролевецький». Кілковий. Затканий червоним. Чернігівщина. Поч. ХХ ст. Знайдено: у с. Берестовець, Борзнянський р-н, Чернігівська обл. у жовтні 1973 р. Композиція: горизонтальна з виділеним центром. Орнамент: сплукані «трикутники», розділені вузькими смужками, з'єднані «прямокутниками»; стилізований великий «орел» з крилами (розпростертими); «трикір». Бокова лиштва – два ряди «кривульок». Нижня лиштва – дві вузькі смуги, над якими 4 китиці. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабрична робота. Розмір: 130 x 38 см.

15. Т-2621. КВ-3564.

Рушник тканий. «Кролевецький». Кілковий. Затканий червоно-коричневий. Чернігівщина. Поч. ХХ ст. Знайдено: у с. Софіївці, Золотоніського р-ну, Черкаської обл., грудень 1974 р. Композиція: горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту: чотири «орли» в шаховому порядку; «рожі»; два «орли» розділені кривулькою; «церкви»; «ромби». Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабрична робота. Розмір: 276 x 41 см.

16. Т-2893. КВ-3668.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. Кін. ХІХ ст. Знайдено: у с. Хоцьки, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл. Композиція: горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту: дві смуги переривчастих «ромбів»; дві смуги – «підсвічників», обрамлених подвійною пилочкою; дві смуги «рож»; дві смуги «монастирів» з «ромбами» та «пилочками»; одна смуга – «стовпчиків». Знизу 5 китиць. Легенда: рушник придбала В.П. Куниця на ярмарку в с. Хоцьках, Переяславщина. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабрична робота. Розмір: 278 x 38 см.

17. Т-3028. КВ-3724.

Рушник тканий. «Кролевецький». Кілковий. Затканий червоним. Чернігівщина. 1910 р. Знайдено: у с. Лецьки, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл. Композиція: з виділеним центром. Основний узор – двоголовий орел з короною і три качечки; «рожі». Нижня лиштва: повна «рожа», збоку – різані ромби. Верхня лиштва: «парканчик»; стовпчики, обведені кривулькою з «дамочок». Легенда: рушник належав Олександрі Канівець. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабрична робота. Розмір: 266 x 40 см.

18. Т-3402. КВ-3843.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. Кін. ХІХ ст. Знайдено: у с. Нові Андруші, Переяслав-Хмельницького р-ну, Київська обл., передала Оксана Миколаївна Чередніченко, лютий 1976 р. Композиція: горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту: дві смуги «рож» (3) чергуються з двома смугами «орлів» (2), розділені «пилочкою», «дамочками». Знизу –

торочки. Легенда: рушник належав Надії Володимирівні Левченко, с. Андруші. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабрична робота. Розмір: 284 x 39 см.

19. Т-3866(1). КВ-4883.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. 20-ті рр. ХХ ст. Знайдено: м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., передав М.І. Гойнік, лютий 1977 р. Композиція: горизонтальна з виділеним центром. Орнамент: «двоголові орли», між ними два «ромби»; стилізовані квіти з листочками, обведені кривулькою з «дамочок». Нижня лиштва: різані «ромби», розділені сплуканими «пів ромбами». Знизу китиці. Легенда: рушник належав матері М.І. Гойніка Марфі Гойнік. Рушник куплений на базарі в Переяславі. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 268 x 37 см.

20. Т-3952. КВ-5140.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. Поч. ХІХ ст. Знайдено: с. Ковалин, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл., серпень 1977 р. Композиція: горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту: 1 та 3 смуги – два двоголові «орли»; 2 смуга – ступінчасті «ромби» з «хрестами» всередині. Нижня лиштва: «бовтики». Знизу китиці. Легенда: рушник куплено С.Й. Черноусько. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 280 x 37,5 см.

21. Т-4077. КВ-5537.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. 30-ті рр. ХХ ст. Знайдено: с. Харківці, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл. у 1977 р. Композиція: горизонтальна з виділеним центром. Орнамент: один двоголовий «орел», з боків «рожини» (4), між ними дві «качечки»; два «орли», всередині ступінчасті ромби з хрестами; «рожини» (2), розділені «парканчиком». Нижня лиштва: «рожинки». Знизу китиці. Легенда: рушник належав бабі Миколи Гнатовича Ткаченка – Г.В. Кравченко. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 340 x 40 см.

22. Т-4228. КВ-5857.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. 20-ті рр. ХХ ст. Знайдено: м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл. Передала К.О. Лебедева у січні 1978 р. Композиція: горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту: 2 і 3 смуги двоголові «орли», розділені «ромбами»; 4 смуга – великий двоголовий «орел» з короною; 5 смуга – «качечки». Нижня лиштва: «бовтики». Знизу китиці. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 272 x 38 см.

23. Т-4471. КВ-6489.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. 1900 р. Знайдено: с. Дівички, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл. Композиція: горизонтальна з виділеним центром. Орнамент: дві широкі смуги – ромбів «кучерявих», розділених кривулькою з зубчиками; смуга – «кучерявок» (4). Знизу китиці. Ле-

генда: куплений на базарі. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 270 x 39 см.
24. Т-4606. КВ-7051.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. 20-ті рр. ХХ ст. Знайдено: с. Красносілля, Чигиринський р-н, Черкаська обл. Передала Я.П. Сербин. Композиція: горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту: 2 смуга – подвійні «бовтики»; 1 і 3 смуги – два «орли» та «стовпчики»; 4 смуга – «стовпчики» та ступеневі «ромби». Нижня лиштвa: «бовтики». Внизу по 4 китиці. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 226,8 x 38,4 см.
25. Т-5054. КВ-9401.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. Кін. ХІХ ст. Знайдено: с. Скородистик, Чорнобаївський р-н, Черкаська обл. Композиція: горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту: 1 смуга – «пірамідки»; 2 смуга – «ромби», споювані «трикутники»; 3 – «підсвічники»; 4 – «церкви». Легенда: куплений у 1897 р. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 272 x 40 см.

26. Т-5099. КВ-9691.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. м. Кролевець. Поч. ХХ ст. Знайдено: м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл. Композиція: горизонтальна з виділеним центром. Орнамент: «двоголовий орел з короною» з «вітрячками»; «стилізовані вітрячки»; «трикіри»; «споєні трикутники», «клинчики», «качечки». Нижня лиштвa: «павучки», обрамлені «кривулькою». На одному кінці рушника напис: «г. Кролевець». Внизу китиці. Легенда: куплений на базарі в Переяславі. Належав Єфросинії Романівні Чорній. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 307 x 43 см.
27. Т-5188. КВ-10175.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. 1920 р. Знайдено: с. Підварки, м. Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл.

Композиція: горизонтальна з виділеним центром. Орнамент: «Богиня-Берегиня», по кутках «рожини»; «вітряк з млиночками» по двоє, від з'єднання «вітряків» тягнеться «доріжка» у вигляді «соснової гілочки» до віконця. Верхня і нижня лиштвa: «рожини». Легенда: належав Зачепі Христині Данилівні, використовували на весіллях. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 300 x 40 см.

28. Т-5303. КВ-10820.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. Кін. ХІХ ст. Знайдено: с. Соснова, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл. Композиція: з виділеним центром. Орнамент: «орел», обведений «пилочкою», поперечна смуга, що складається з двох орлів, розділених «пилочкою». Нижня лиштвa: стилізовані «рожини». Внизу китиці. Легенда: рушник святковий, куплений на ярмарку в Переяславі в кін. ХІХ ст. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 265 x 39 см.

29. Т-5553. КВ-11516.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий білими нитками по червоному полю, («кумачевий»). Чернігівщина. Кін. ХІХ ст. Знайдено: с. Вовчик, Лубенський р-н, Полтавська обл. Композиція: горизонтальна з виділеним центром. Орнамент: в центрі велика «корона», навколо якої чотири «двоголові орли», «стовпчики», «клинчики», маленькі «корони»; смуга – два «двоголові орли», над ними «стовпчики». Нижня лиштвa: різані ромби і трикутники. Внизу китиці (білі). Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 313 x 41 см.

30. Т-5611. КВ-11953.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. Поч. ХХ ст. Знайдено: с. Яхники, Лохвицького р-ну, Полтавської обл. Композиція: горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту: 1 і 3 смуга – «хрести» зі ступінчастих «ромбів», в заглибинах яких «гілочки» з «дамочок»; 2 смуга – «двоголовий орел» з короною, обрамлений «віночком повних рож», «стовпчиків», «клинців»; 4 смуга – «двоголові орли» (2), обрамлені «дамочками», «стовпчиками». Верхня лиштвa: «клинці». Нижня – китиці. Легенда: куплений на ярмарку в Лохвиці матір'ю Марії Федотівни Юрченко. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 287 x 40 см.

31. Т-5644. КВ-12014.

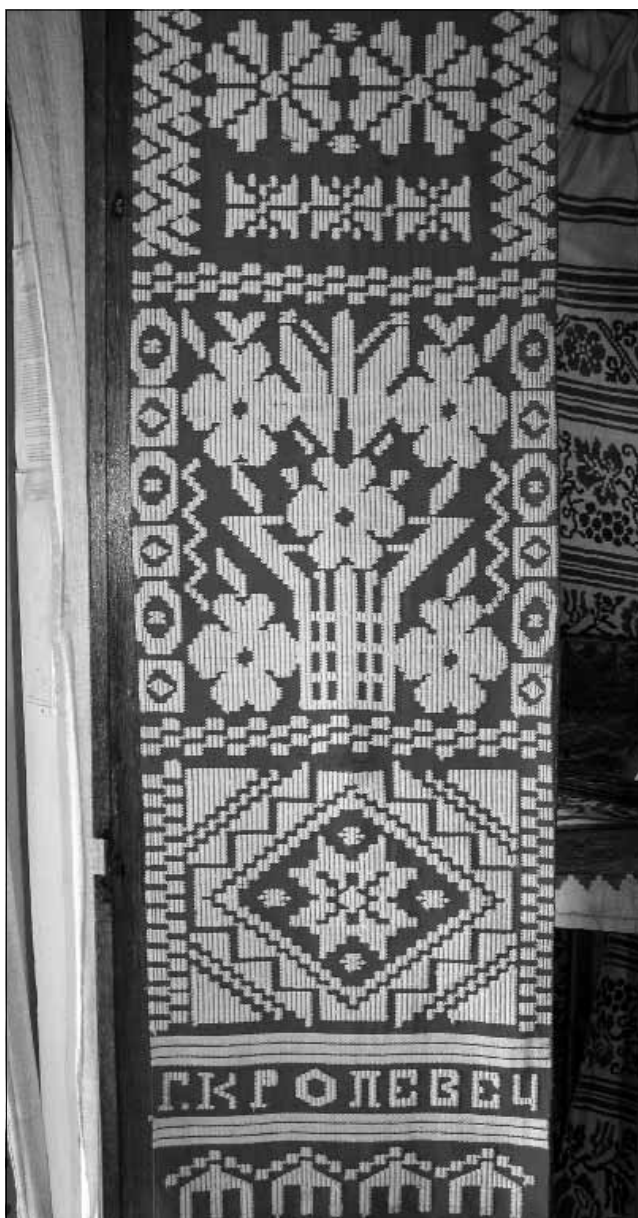
Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. Поч. ХХ ст. Знайдено: с. Гайшин, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл. Композиція: горизонтальна з виділеним центром. Орнамент: «різані ромби», розділені трикутниками; орли, розділені «пилочкою»; «споювані різані ромби» та «ромби», що чергуються; «церковки», розділені пилочкою. Верхня лиштвa: «качечки». Нижня лиштвa: «бовтики». Внизу – 4 китички. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 275 x 38,5 см.

32. Т-6324. КВ-15813.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. м. Кролевець. Кін. ХІХ – поч. ХХ ст. Знайдено: с. Помоклі, Переяслав-Хмельницького р-ну, Київської обл. Композиція: горизонтальна з виділеним центром. Орнамент: центральний узор – двоголовий «орел з короною», по кутах «рожини», обрамлені «дамочками»; стилізовані «квітки»; два «підсвічники», «качечки». Нижня лиштвa – дві стилізовані «квітки». З одного кінця рушника напис: «г. Кролевець». Внизу – китиці. Легенда: куплений на базарі в м. Переяславі у 1928 р. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 288 x 39 см.

33. Т-6779. КВ-17921.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. Поч. ХХ ст. Знайдено: м. Переяслав-Хмельницький, Київської обл. Композиція: горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту, рапортний: «качечки», «підсвічники», «шишечки», «клинці». Внизу – китиці. Легенда: куплений на ярмарку в м. Переяславі. Матеріал та

Рушник тканий «Кролевецький» (Т-7011. КВ-19452)
м. Кролевець, Чернігівщина, 20-ті рр. XIX ст.

техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 264 x 37,8 см.

34. Т-6781. КВ-17923.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. м. Кролевець, Чернігівщина. Друга половина XIX ст. Знайдено: м. Переяслав-Хмельницький, Київської обл. Композиція: горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту: «стовпчики», «дамочки», «споювані ромби», «ступінчаті трикутники і ромби»; «Богиня-Берегиня», внизу стилізоване зображення «коня»; двоголовий «орел», під ним «рожини», зверху – «качечки»; композиція «рожини», «різані ромби», «стовпчики з передилками». На кінцях рушника напис: «г. Кролевець», «П. Бельчінкова». Внизу – по 4 китиці. Легенда: куплений на ярмарку в м. Переяславі. Матеріал та техніка:

бавовняна пряжа, мануфактурне виробництво. Розмір: 338,5 x 42,5 см.

35. Т-7011. КВ-19452.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. м. Кролевець, Чернігівщина. 20-ті рр. XX ст. Знайдено: м. Переяслав-Хмельницький, Київської обл. Композиція: горизонтальна з виділеним центром, (складна). Орнамент: «вітряк» в «ромбах»; «вазон з деревом життя» (5 великих стилізованих квіток); «рожини», обведені маленькими «рожинками»; «свічники»; композиція зі «стовпчиків», «ромбів», «трикутників»; «шишечки». Нижня лиштва: «бовтики», напис: «г. Кролевець». Легенда: куплений як придане для мешканки с. Пологи-Яненки, Переяслав-Хмельницького р-ну Євгенії Лукашівни Мацкевич на ярмарку в м. Переяславі у 1924–1930 рр. (Ймовірно, виготовлений за старими зразками на кролевецькій фабриці в 20-х рр. XX ст.). Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 320 x 41 см.

36. Т-7013. КВ-19454.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. Поч. XX ст. Знайдено: м. Переяслав-Хмельницький, Київської обл. Композиція: горизонтальна, складна. Смуги згеометризованого орнаменту: «підсвічники»; три «підсвічники»; два «орли»; 5 ступінчатих ромбів, з'єднаних з ступінчастими трикутниками. Легенда: рушник куплений бабусею Ганни Іванівни Дубошії в м. Переяславі на базарі. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 280 x 39 см.

37. Т-7184. КВ-19996.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. м. Кролевець, Чернігівщина. Кін. XIX – поч. XX ст. Знайдено: м. Переяслав-Хмельницький, Київської обл. Композиція: горизонтальна з виділеним центром. Орнамент: два двоголові «орли з короною», розділені смугою «руж». Нижня лиштва: «споювані ступінчасті трикутники та ромби». Верхня лиштва – «підсвічники» з «хрестами», між якими сплукані «трикутники». Внизу напис: «г. Кролевець», «Ф. Аникієнко». Внизу – китиці. Легенда: виготовлений на фабриці м. Кролевець. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 280 x 39 см.

38. Т-7210. КВ-20164.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. Поч. XX ст. Знайдено: с. Ташань, Переяслав-Хмельницького р-ну, Київської обл. Композиція: горизонтальна. Рапортний. Смуги згеометризованого орнаменту: орли (2 шт.) зі «стовпчиками» і «клинцями»; «ромби в ромбах» (2 шт.). Верхня лиштва – «клинці», нижня – «бовтики». На кінцях – 4 китиці. Легенда: куплений для Н.Х. Лазоренко на придане в м. Переяславі. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 254 x 35 см.

39. Т-7325. КВ-21402.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. м. Кролевець, Чернігівщина. Кін. XIX – поч. XX ст. Знай-

дено: с. Велика Каратуль, Переяслав-Хмельницького р-ну, Київської обл. Композиція: горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту: двоголові «орли з короною»; два «підсвічники»; «качечки»; стилізовані «квіти». Внизу напис: «г. Кролевець». Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 278 x 40 см.

40. Т-7564. КВ-22594.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. Поч. ХХ ст. Композиція: горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту: «бовтики»; «церкви»; «ромби»; підсвічники і «стовпчики з переділкою»; «ступінчасті ромби». Легенда: куплений на базарі в м. Переяславі матір'ю П.П. Козелецького. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 245 x 36 см.

41. Т-7951. КВ-24265.

Рушник тканий. «Кролевецький». «Возовий» (місц.). Затканий червоним. Чернігівщина. Поч. ХХ ст. Знайдено: с. Лютецьки, Гадяцький р-н, Полтавська обл. Композиція: горизонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту: «берегиня»; «двоголові орли» (2 шт.), розділені «стовпчиками» та кривулькою; «двоголовий орел» з короною; «монастирки», розділені різаними «ромбами» та «крильцями». Легенда: належав Катерині Павлівні Цьодик. Матеріал та техніка: заполоч, фабричне виробництво. Розмір: 274 x 38 см.

42. Т-8366. КВ-25300.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. Кін. ХІХ ст. Знайдено: с. Велика Каратуль, Переяслав-Хмельницького р-ну, Київської обл. Композиція: горизонтальна. Раппортний. Смуги згеометризованого орнаменту: двоголові «орли з короною», розділені подвійною «пилочкою», по кутах – два ступінчасті «трикутники», розділені горизонтальною лінією; три «рожини», розділені «хрестиками» та ступінчастими «трикутниками». Внизу – торочки. Легенда: належав С.П. Сороці. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 294 x 40 см.

43. Т-8397. КВ-25363.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. Поч. ХХ ст. Знайдено: с. Чирське, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл. Композиція: горизонтальна з виділеним центром. Орнамент: «двоголові орли з хрестами», над ними «корона», «стовпчики» з переділками і велика «рожина»; 4 «рожини»; двоголовий орел з хрестами та короною. Нижня лиштва: смуга ступінчастих «ромбів» зі споюваними трикутниками, розділених горизонтальною лінією. Верхня лиштва: ряд «колосочків». Внизу – торочки.

Легенда: належав П.В. Левченку. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 256 x 38,5 см.

44. Т-8465. КВ-25602.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. Поч. ХХ ст. Знайдено: с. Полтавський Бобрік, Гадяцький р-н, Полтавська обл. Композиція: гори-

Рушник тканий «Кролевецький» (Т-11382. КВ-38826) м. Кролевець, Чернігівщина, друга половина ХІХ ст.

зонтальна. Смуги згеометризованого орнаменту: чотири ступінчасті «ромби»; «підсвічник»; ступінчасті «ромби». Внизу – торочки. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 256 x 38,5 см.

45. Т-9399. КВ-23926.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. Поч. ХХ ст. Знайдено: с. Глибоке, Бориспільський р-н, Київська обл. Композиція: горизонтальна. Раппортний. Смуги згеометризованого орнаменту: 1 і 3 смуги – «рожини»; 2 смуга – «берегиня»; 4 – «двоголові орли» (2), розділені «стовпчиками». Верхня лиштва: ступінчасті «ромби». На кінцях – торочки. Легенда: належав Надії Володимирівні Кужіль. Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 142 x 39 см.

46. Т-11158. КВ-37839.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. Чернігівщина. Поч. ХХ ст. Знайдено: м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл. Композиція: горизонтальна. Рапортний. Смуги згеометризованого орнаменту: 1 і 3 смуги – «кучеряві ромби» з «хрестами»; 2 і 4 смуга – «стилізовані орли» з хрестами та короною. Нижня лиштвта: ступінчасті трикутники з перетинкою. Верхня лиштвта: ступінчасті трикутники. На кінцях – торочки. Легенда: належав Харитині Миколаївні Захарченко (1907 р. н.), жительці с. Віненці Переяслав-Хмельницького р-ну. Матеріал та техніка: бавовняні нитки, фабричне виробництво. Розмір: 142 x 39 см.

47. Т-11382. КВ-38826.

Рушник тканий. «Кролевецький». Затканий червоним. м. Кролевець, Чернігівщина. Друга половина ХІХ ст. Знайдено: м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл. Композиція: горизонтальна з виділенням центром. Орнамент: «двоголовий орел» з масивною короною; «качечки»; «багатораменні хрести»; «трикір»; «стовпчики» з перетинкою. На кінці рушника напис: «Г. Кролевець», «В.И. Бельченко». Легенда: куплений в м. Переяславі на ярмарку на посаг донькам, належав мешканці с. Підварки Переяславського повіту Олександрі Федотівні Рудешко (1905 р. н.). Матеріал та техніка: бавовняна пряжа, фабричне виробництво. Розмір: 332 x 45 см.

ПОСИЛАННЯ

1. Годліна Л.О., Заїка Н.Л. Рушники-божники Сіверщини із колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» // Збірник наукових праць «Сіверщина в історії України». Вип. 4. – Київ – Глухів, 2011. – С. 454–458.
2. Звіт наукової експедиції НІЕЗ «Переяслав» від 4 жовтня 2016 р. Записано авторкою від Марії Іванівни Дорощенко (1928 р. н.), мешканки села Помоклі Переяслав-Хмельницького району Київської області.
3. Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». Фонди. Облікова документація. Інвентарна група «ПХІМ».
4. Там само. Інвентарна група «Тканини».

Заїка Н.Л. «Кролевецкие» рушники конца XIX – начала XX в. в экспозиции Музея украинского рушника Национального историко-этнографического заповедника «Переяслав».

В статтє проанализированы «Кролевецкие» рушники из экспозиции Музея украинского рушника, Представлен каталог этих рушников.

Ключевые слова: рушник, орнамент, композиция, каталог.

Zaika N.L. «Krolevetsky» towels of late XIX – early XX century in the exhibition of Ukrainian towel museum of National historical-ethnographic reserve «Pereyaslav».

In the article «Krolevetsky» towel in the Museum of Ukrainian towel is analyzed and given the catalog of towels.

Key words: towels, ornaments, composition, catalog.

28.02.2017 р.

j

УДК 94(477):069.51

В.І Старченко
О.С. Сулима

**ЗБІРКА ПОЯСІВ ДАНИЛА
ЩЕРБАКІВСЬКОГО У КОЛЕКЦІЇ
ПОЛТАВСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ КРИЧЕВСЬКОГО**

Стаття присвячена дослідженню трьох поясів, зібраних Д.М. Щербаківським під час експедиції Полтавщиною у 1906 р., які зберігаються у фондах Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського. Наведений науковий опис предметів групи зберігання «Тканини» підгрупи «Пояси».

Ключові слова: Д.М. Щербаківський, пояс, збірка, колекція, Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського.

У сучасному науковому просторі України традиційними стали розвідки, присвячені вивченню творчого спадку науковців-ювілярів. Цьогоріч виповнюється 140 років від дня народження видатного українського вченого – етнографа, археолога, мистецтво- та музеєзнавця – Данила Михайловича Щербаківського (1877–1927). У різний час були опубліковані численні розвідки про його різносторонню багатогранну діяльність [1]. Однак, актуальним завданням для нинішніх дослідників залишається вивчення та аналіз результатів невтомної праці Д.М. Щербаківського на ниві музейництва. Особливо важливим є встановлення внеску вченого у формування музейних етнографічних збірок. Це вирішує ряд наукових та практичних завдань: з одного боку, доповнює знання про створення фондів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського на зорі його діяльності як Природничо-історичного музею Полтавського губернського земства; з другого – розширює обізнаність з екскурсійною та збиральницькою роботою Д.М. Щербаківською; з третього – вивчення зібраних дослідником зразків традиційного українського строю дає змогу прослідкувати характерні особливості побутування його елементів на Полтавщині.

У Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського (далі ПКМВК) проводяться систематичні дослідження комплектування фондів закладу, особливо на перших етапах його діяльності, у тому числі і Д.М. Щербаківським. Так, у 2012 р. побачила світ розвідка І.О. Власенко та М.П. Пісцової, що містить характеристики гаптованих і вишитих культових речей ХVІІ–ХІХ ст., зібраних відомими вченими-музейниками К. Мощенком та братами Д. і В. Щербаківськими в першій чверті ХХ ст. для Полтавського музею [2]. У наступній статті згаданих вище авторів розкриті особливості символіки орнаментів, колористики, технік виконання рушників кінця ХVІІІ – початку ХІХ ст. зі збірок згаданих вище етнографів [3].

Традиційний український одяг, у тому числі й козацький та старшинський, є предметом досліджень мистецтвознавців (З. Васіної, Ю. Смолій [4] та ін.), етнографів (О. Косміни [5], Г. Матейко [6], Т. Ніколаєвої [7] та ін.), іс-